

Ubestemte domme*).

Av byrettsdommer NIKOLAI HOFF.

Som navnet antyder går det kriminalsistem som kaldes ubestemte domme ut på at varigheten av det anstaltophold forbryderen gjennomgår i henhold til dommen over ham, ikke er bestemt i denne (slik som det er tilfelle med straffetiden under den nu bestående ordning). Opholdet løper inntil man beslutter at det skal høre op, at fangen skal løslåtes.

Den tanke som ligger til grunn for dette system, er at en slik ordning gir de største muligheter for opnåelsen av individualprevensjons-formålet, det formål at vedkommende forbryder for fremtiden avholder sig fra eller hindres i å begå forbrydelser.

Skulde man gjennomføre helt ut denne tanke, måtte det ikke på forhånd være satt noen grenser for anstaltopholdets varighet. Det kan imidlertid ikke bli praktisk spørsmål om annet enn å ha grenser både opad og nedad. Men spatiet mellem grensene kan være høist forskjellig. Jo mindre spatiet er, des nærmere kommer man de bestemte dommes system.

Av ubestemte domme er det to former: den egentlige, rene form, hvor anstaltophold på ubestemt tid trer helt istedenfor tidsbestemt straff, og efterforvaring, forvaring efter hel eller delvis utsoning av den i dommen fastsatte straff.

*) Foredrag holdt i Juristforeningen i Oslo 17. mars 1933.

Historikken må jeg la ligge. Jeg går bare tilbake til den bevegelse som reiste sig i Amerikas forenede stater i siste halvdel av det 19. århundre på grunnlag av den idé at hovedformålet med frihetsstraffen må være å forbedre forbryderne, og at dette formål bare kan nåes ved anvendelse av ubestemte domme. Disse tanker hadde europeere slått til lyd for tidligere; men amerikanerne har æren av å ha omsat dem i handling. Først opprettet de den bekjente ungdomsforbedringsanstalt Elmira og anordnet (egentlige) ubestemte domme for dem som blev anbragt der. Og senere har systemet vundet en stadig større utbredelse i unionens stater.

Lovgivningen i Europa har bare tildels fulgt i den amerikanske reformbevegelses spor. Belastet som de er med de gamle, nedarvede forestillinger på kriminalrettens område har den gamle verdens lovgivere hatt vanskelig for å overvinne betenkelighetene ved å forlate straffeprikket og gå over til egentlige ubestemte domme. Derimot har de i stor utstrekning innført efterforvaring, spesielt som middel til å uskadeliggjøre de mere forherdede forbrydere. Dette er jo en langt mindre radikal reform, og det knytter sig ikke de samme betenkeligheter til den som til innførelse av egentlige ubestemte domme.

Hvordan er nu stillingen hos os?

For å begynne med de yngste er de ubestemte dommes princip gjennomført ved behandling i skolehjem av forbryderske barn og unge inntil 18 års-alderen. Det samme gjelder den »arbeidsskole« som nu er lovfestet for aldersklassen 18—23 år, men som desverre ennå ikke er satt ut i livet. Videre anvendes princippet ved tvangsarbeide efter løsgjengerloven. Endelig har vi »sikringen«, efterforvaringen av de grovere og mere forherdede forbrydere.

Som det fremgår av denne opregning er vi alt kommet et godt stykke på vei mot gjennomførelse av ubestemte domme, d. v. s. hvad lovgivningen angår. Særlig er å merke at vi gjennom arbeidsskolen kan få systemet anvent på all ungdom

inntil 23 år som trenger opdragende behandling. Derved har vi fått med de i kriminalpolitisk henseende allerviktigste aldersklasser.

Som bekjent er det imidlertid ikke rart bevent med realisasjonen av disse reformer. Loven om arbeidsskole er overhode ikke trådt i kraft, og at sikkringsinstituttet ikke er gjennomført slik som det burde — ja det vet vi jo alle.

Alle disse institutter — arbeidsskolen — tvangsarbeidet — sikkringen — har vi fått uten at vore lovgivere synes å ha næret prinsipielle betenkeligheter av noen art. Men da stortingets justiskomit  i 1927 fikk sig forelagt daværende ekspedisjonssjef for fengselsvesnet *Omsted*s forslag om   innføre egentlige ubestemte domme så   si over hele linjen, da tok den prinsipielt og meget bestemt avstand fra tanken om   gå til et sådant systemskifte. Og Stortinget sluttet sig til.

Tildels kan vel dette komme av at forslaget var så radikalt som det var og kom så bardus på komitéen; men formodentlig har også en bestemt betraktningss te spillet inn, en betraktningss te som vistnok har været den herskende i europeisk opfatning. Efter denne må man skjelneskarpt mellem straff og forholdsregler som ikke er straff. Hvor det gjelder straff, melder det sig betenkeligheter av forskjellig art mot   anvende ubestemte domme. Av slike betenkeligheter fremhevet justiskomit en særlig at l slatelsesavgj relsene vilde bli vilkårlige, og at de vilde være unddradd offentlighetens kontroll. Dreier det sig derimot om forholdsregler som ikke er straff, synes man overhode ikke   ha tenkt sig at lignende betenkeligheter kan anføres mot   bestemme deres varighet under fullbyrdelsen. Nu er hverken arbeidsskolen eller tvangsarbeidet eller sikkringen straff, folgelig kan disse institutter passere; men det som *Omsted* foreslo, det var straff — ubestemte straffedomme — og derfor måtte man her ta avstand.

Denne betraktningss te er efter min mening ganske forfeilet. For det første kan det ikke bli noen avgjørende

forskjell med hensyn til slike betenkeligheter som justiskomiteén heftet sig ved, enten det dreier sig om straff eller ikke-
 straff. Men desuten er ubestemte domme overhode ikke forenelig med straff. En »straff«, hvis varighet bestemmes efter dette system, er ikke lenger noen straff. Dette gjelder ialfall den del av anstaltopholdet hvor systemet overhode kommer til anvendelse, den del som ligger over den fastsatte minimumsgrense. De som treffer avgjørelsen om løslatelse, skal ikke ta minste hensyn til forbrydelsen, men bare ta hensyn til de individualpreventive formål. Dette er jo netop tanken med hele systemet og er derfor en selvsagt forutsetning. På den annen side er jo straff er tilsiktet lidelse som tilföies forbryderen som gjengjeldelse for hans forbrydelse. Men når varigheten helt og holdent bestemmes efter individual-preventive hensyn — slik at den overhode ikke går ut over minimumsgrensen hvor disse hensyn ikke krever det — da er det jo udelukket at det fortsatte anstaltophold kan inneholde noen tilsiktet lidelse som gjengjeldelse for forbrydelsen.

Man kan altså ikke her bygge på en sondring mellom straff og ikke-straff og si at arbeidsskole osv er ubetenkelig fordi det ikke er straff, men å anvende såkalte ubestemte straffedomme, det er betenkelig fordi det her dreier sig om straff.

En annen sak er naturligvis at Stortinget kanskje allikevel vil være uvillig til å gå videre i retning av å innføre ubestemte domme. Det kan med en viss rett sies at det som hittil er vedtatt, det betyr ikke noe virkelig systemskifte, det er bare særforanstaltninger mot spesielle forbrydere. Men skal man gå enda videre, kan man ikke godt oprettholde dette synspunkt lenger. Og da vil de prinsipielle betenkeligheter nødvendigvis få en bredere plass.

Vi skal så se på selve spørsmålet om fordeler og innvendinger ved dette system. Jeg tar fordelene først.

Den fordel som særlig springer i öinene, er den som

danner det logiske utgangspunkt for hele systemet, den fordel at de individualpreventive formål kan nåes bedre når fastsettelsen av anstalttiden utskytes til løslatelsen.

Dette gjelder først og fremmest forbedringsformålet. Med hensyn til de fanger det her er spørsmål om, vil man riktignok sjelden kunne si med sikkerhet når de besluttet løslatt, at de for fremtiden vil holde sig fra forbrydelser. Men man kan ialfall si det med ganske annen sikkerhet enn man ved domsavsigelsen kan forutsi at forbryderen efter så og så langt fengselsophold vil være moden for løslatelse. Ved løslatelsesbeslutningen kan man dra nytte av de stadige observasjoner som under anstaltopholdet er foretatt med hensyn til hans person og personlige utvikling. Og man kan videre skaffe sig pålidelig kjennskap til de forhold fangen kommer i efter løslatelsen — det er jo netop en vesentlig oppgave å sørge for at han kommer over i gode forhold — og dette kjennskap kan da danne yderligere grunnlag for bedømmelsen av fremtidsutsiktene. Ved domsavsigelsen kan man derimot ikke ha annet å bygge på enn kjennskapet til hvordan forbryderens kriminalistiske utvikling har forløpet hittil. Hvorvidt eller hvorledes han vil reagere på det anstaltophold han nu skal ta fatt på, det vet man intet eller svært lite om, og ennå mindre kan man på forhånd si hvor lang tid det vil ta før han er moden for løslatelse.

Det kan tenkes at vedkommende overhode ikke trenger noen personlig forbedring. Det han trenger er bare å komme over i andre forhold. Men også i slike tilfeller gjør den samme fordel sig gjeldende, idet han kan holdes tilbake inntil det er ordnet med å få ham anbragt i tilfredsstillende forhold. Denne oppgave vil det nok ofte kunne være vanskelig å løse.

En tilsvarende fordel består også med hensyn til uskadeliggjørelsesformålet: den uforbederlige forbryder kan uskadeliggjøres så meget lenger enn ved tidsbestemt straff.

Grunnen ligger klart i dagen: fordi vedkommende myn-

dighet nårsomhelst kan ta spørsmålet om løslatelse op igjen, kan den hver gang det er fremme tryggt bestemme sig for ikke-løslatelse hvis betingelsene for løslatelse ikke finnes å være tilstede, og slik kan den holde på, like til maksimumsgrensen om så skal være. Dommeren, som fastsetter straffen på forhånd, som en endelig avgjørelse, vilde derimot vegre sig for i uskadeliggjørelsesøiemed å bestemme lovens straffemaksimum, selv om han hadde adgang til det — fordi det er umulig å se inn i fremtiden, selv ved de mest forherdede forbrydere kan man aldri vite om det ikke en vakker dag hender noe med dem som gjør at det ikke er nødvendig å forholde dem friheten lenger.

Dommeren har forresten ikke lov til å la de individualpreventive hensyn være enebestemmende. Fordi det er straff han fastsetter, må han passe på at det blir en viss forholdsmessighet mellom straffen og den forbrydelse den skal være straff for. Bare innen nokså snevre grenser kan han derfor la de nevnte hensyn spille inn. Går han utenfor disse grenser, risikerer han å få Kjeremålsutvalget på nakken i henhold til bestemmelsen i straffeprosesloven om »åbenbart misforhold mellom forbrydelse og straff«.

Ved bestemte domme er altså dommeren ikke bare ute av stand til å tilfredsstille de individualpreventive hensyn, men han er også avskåret fra å gjøre det. Og som følge derav blir forholdet enda uheldigere enn det behøvte å være. Det kan tenkes at dommeren kan si sig selv: her trengs det sandsynligvis minst 1 års forbedringsarbeide; men selv denne sandsynlige minstetid har han ikke adgang til å fastsette hvis den begåtte forbrydelse efter gjeldende straffutmålingsnorm bare skulde kvalifisere til 30-60 dages fengsel. Og om dommeren i et annet tilfelle vilde våge å regne med at forbryderen ialfall vilde være uforbedret i de første 5 år, så kunde han allikevel ikke bestemme 5 års fengsel hvis forbrydelsen i sig selv var forholdsvis uskyldig. Utover en viss forholdsmessighet mellom forbrydelse og straff har han ikke lov til å gå.

Å anvende straffesystemet blir på denne måte fullstendig meningsløst hvor det gjelder de forbrydere ubestemte domme særlig passer for, de som er kommet inn på forbryderbanen eller holder på å gli inn på den. Man opnår ikke annet enn den altfor velkjente gåing inn og ut av fengslene — inntil vedkommende tilslutt som en moden frukt havner i sikkringen, hvis han da ikke skulde være så heldig å dø forinnen eller bli fysisk ødelagt, eller ved et tilfelle komme over i lykkeligere forhold.

Så meningsløs er igrunnen den måte disse sørgelig hyppige saker behandles på, at det vilde være nesten ufatte- lig at vi i vor rasjonaliserings-tidsalder fremdeles fortsetter med slike metoder, hvis vi ikke visste hvor vanskelig det i det hele tatt er å få rasjonalisert de ikke-tekniske sam- fundsanliggender.

De fordeler jeg hittil har talt om, understøttes av visse heldige virkninger på det fangepsykologiske område.

Den mest fremtredende av disse er at ordningen virker som en spore til å ta sig sammen. Fangen ved at jo mer han anstrenger sig for å opfylle de fordringer som stilles til ham, des fortere blir han fri.

Dette er et overmåde betydningsfullt moment. Overfor de fleste av dem som det kan være spørsmål om å anvende ubestemte domme på, er dette å sette løslatelsen op som be- lønning i virkeligheten det eneste effektive middel til å få fart i forbedringsarbeidet.

Det er videre rimelig at fangene ofte vil bli mere avskrek- ket ved ubestemt-dom-ophold enn ved tidsbestemt straff. Skal de ikke bli sittende altfor lenge, må de i lengre tid stadig vise energi og utholdenhet ved regelmessig arbeide. Og for svært mange af disse folk er det vel ikke noe som falder tyngre og virker mere trettende enn å udmerke sig i denne retning. Følgelig vil de efter løslatelsen se tilbake på anstaltopholdet som en hård tid, hårdere enn de kort- varige fengselsstraffe som nu oftest anvendes.

At anstaltopholdet ikke skal være straff — og derfor må innrettes slik at det ikke inneholder noe moment av til-siktet lidelse — har i denne forbindelse svært lite å si. Hovedsaken for fangene er at de er berøvet friheten og er underkastet anstaltregime med arbeidstukt, i forbindelse med nødvendigheten av å anstrenge sig om de ikke skal bli sittende allfor lenge. Hvordan opholdet forøvrig er innrettet, spiller mindre rolle.

Forresten er det slet ikke nødvendig at disse anstalter er utstyrt som rene luksushoteller, og at opholdet arter sig som et behagelig sanatorieophold — slik som noen synes å tro. Fangene kan ikke ha noe moralsk krav på å bli holdt skadesløs for frihetstapet ved materielle behageligheter. Almindelig sund sans sier oss også at det er meningsløst og urettferdig at de som har været riktig dårlige samfundsmedlemmer, skal leve behageligere enn de som ikke har gjort noe galt — og på deres bekostning. Desuten er et noenlunde spartansk utstyr og levesett som regel sundest for fangene selv.

På den annen side krever behandlingens formål at de på en vis lever godt. De må få tilstrekkelig av nærende mat, og de bør også bo sundt. På denne måte kommer de til å leve, om ikke behageligere så dog bedre enn mange utenfor anstalten. Det samme gjelder imidlertid også ordinære straffanger. Også dem søker man jo å forbedre, og selv bortsett derfra krever vor tids humanitetsfølelse at de almindelige hygieniske krav tilfredsstilles mest mulig.

I og med fordelene i individualpreventiv henseende har ubestemte domme også den fordel at systemet er til beste for forbryderne selv. Ialfall efter almindelig moralsk opfatning er det bedre å komme over i et hederlig liv enn å fortsette som forbryder. Og for den uforbederlige forbryder er det bedre å leve i en skikkelig anstalt enn å hengi sig til et selvødeleggende forbryderliv.

Også dette hensyn, hensynet til forbryderne, bør veie noe.

Kun for en overfladisk betraktning har det her gyldighet det gamle ord: »som man reder, så ligger man«. Desuten må vi huske at den »forbrydervenlighet« det her er tale om, ikke er av den sort som gir sig utslag i slapphet i reaksjonen overfor forbryderne. Det er jo så langt fra at behandlingen av dem blir slappere at den tvertom blir strengere. Og forutsetningen er jo desuten at behandlingen er til beste for samfundet, samtidig som den er til beste for forbryderne. Det er netop dette som gjør systemet så tiltalende: en streng, men heldig virkende behandling, som samtidig virker heldig for samfundet.

Det er ennu etpar fordeler jeg gjerne vil nevne.

For det første at man undgår svakhetene ved dommens straffutmåling. Det som her fortjener å fremheves, er ikke så meget det at straffutmålingen lider av vilkårlighet og ujevnhet. Det samme vil gjelde i kanskje like høi grad de tilsvarende löslatelsesavgjørelser. Men mens man ved disse ialfall har et enkelt, klart og fornuftmessig princip å gå efter — individualprevensjonsprincippet — så fins det ikke noe sådant princip for straffutmålingen.

Dernest er det etisk tilfredsstillende at man ved ubestemte domme slipper å bygge på gjengjeldelsesprincippet. Dette skal jeg komme tilbake til nedenfor.

Endelig lider straffen av en erkjennelsesmessig mangel som gjør det ønskelig å komme vekk fra den i størst mulig utstrekning. Straff forutsetter personlig skyld. Og personlig skyld forutsetter igjen fri vilje. Men den menneskelige viljes frihet er jo bare et postulat, en ubevist og ubeviselig påstand. Og hvad enten man tror på denne frihet eller ikke, er det utilfredsstillende for tenkende nutidsmennesker at samfundet anvender et reaksjonsmiddel overfor forbryderne som er bygget på et blot og bart postulat.

Så har vi innvendingene.

Allerede på det fangepsykologiske område har ubestemte domme sine svake punkter.

Særlig mener mange at systemet leder til hykleri i en uhyggelig grad. Videre er det ikke til å undgå at fangene svært ofte blir skuffet og som følge derav motløse og bittre. Utryggheten og spenningen kan også føre til sjælelige sykdomstilstander, fengselspsykoser. Endelig skal jeg nevne en innvending som — av amerikanske ubestemt-dom-fanger — er formet i disse ord: »they do not reform, but conform« — fangene blir ikke forbedret, de bare tilpasser sig, til reglementet og til slik de skjønner at funksjonærene vil ha dem.

Jeg kan ikke her gå nærmere inn på disse innvendinger. Jeg skal bare si at feldende for systemet kan de neppe være — hvis da det hele blev fornuftig innrettet, og spesielt hvis anstaltfunksjonærene var sin vanskelige oppgave voksen.

Når man fremhever fengselspsykosene som en uheldig følge, bør det forøvrig ikke glemmes at usikkerheten — sammen med anstrengelserne og optattheten med å fylle kravene — også må ha den gunstige virkning at den effektivt motarbeider fengselsløvningen, denne normale følge av fengselsopholdet som gjør den løslatte fange uskikket til å ta op kampen for tilværelsen.

En rekke av de innvendinger systemets motstandere fører i marken, utledes av det forhold at ubestemte domme er uforenelig med straffens vesen. Man anfører forskjellige momenter som dels skal gjøre det likefrem nødvendig, dels ialfall gagnlig at den gjengjeldelsesidé som inneholdes i straffebegrepet — og som altså mangler ved ubestemte domme — at den blir realisert ved samfundets inngripen overfor forbryderne.

Det vi her står overfor, er selve det sedelige og fornuftmessige grunnlag man har ment at straffanvendelsen hviler på.

For det første skal det være en sedelig grunnlov for hele »verdensordningen« at godt skal gjengjeldes med godt

og ondt med ondt. Og denne gjengjeldsens lov skal også vi mennesker måtte rette oss etter, bl. a. ved samfundsreaksjonen overfor det »onde« forbryderne har gjort.

På dette er det ikke nødvendig å spille mange ord. Menneskene kan ikke anerkjenne annen sedelig rettesnor enn sin egen moralske bevissthet. Og vi nutidsmennesker betrakter det så langt fra som noe etisk krav at vi skal gjengjelde, at vi tvertom finner det forkastelig å gjengjelde for gjengjeldsens egen skyld. Og at vi ved ubestemte domme kommer helt bort fra gjengjeldelsesprincippet, det føler vi netop som en moralsk tilfredsstillelse.

Dernest påståes det at befolkningen vilde reagere på en uheldig måte hvis kriminalvesnet ikke var bygget på gjengjeldelsesprincippet.

Denne påstand om gjengjeldelsesdriftens krav på hensyntagen er for det første i høi grad overdreven. Den følelsesmessige gjengjeldelsesreaksjon har tapt i kraft etter hvert som den nyere tids kultur og moral har gjennomsyret befolkningen, og nu er det vistnok ikke så svært meget igjen av den hos oss. Dog kan den fremdeles være sterk i enkelte tilfeller, f. ex. hvor ens eget barn har været offer for en sedelighetsforbrydelse. Men selv i slike tilfeller vil gjengjeldelsestrangen regelmessig tape sig etter den første opblussen og gi plass for den fornuftige tanke at ulykken jo ikke kan gjenoprettes ved forbryderens avstraffelse. Desuten må det under enhver omstendighet antas at gjengjeldelsesdriften vilde bli tilstrekkelig tilfredsstillet ved at forbryderen blev tatt under behandling eller i forvaring på ubestemt tid.

Videre har man pekt på at ved idømmelse av straff innprentes såvel forbryderen selv som alle andre den sunde lære at man har ansvar for sine handlinger, at man ikke kan forse sig uten at man også må svi for det. Denne gunstige virkning skulde falde bort ved ubestemte domme.

Såvidt jeg kan forstå må denne siste antagelse være helt feilaktig. Begrepsmessig er vistnok behandling etter

dette system ikke en reaksjon overfor det gale forbryderen har gjort; men faktisk kommer den til å virke som en slik reaksjon, og det til med en reaksjon som er vel så kraftig som den der ligger i en almindelig fengselsstraff.

Man har også ment at en rekke andre viktige preven sjonsmomenter vilde falde bort eller ialfall bli svekket når man ikke anvente straff. Dette skulde således gjelde det offisielle samfunds og den almindelige opinions fordømmelse av forbrydelsen, og det skulde også gjelde den infami som hefter ved forbryderen.

Også disse antagelser bygger på teoretiske betraktninger som har lite på sig når man ser på forholdene slik de virkelig er. Hvad spesielt infamien angår, brennemerkningen i det medborgerlige omdømme, så er det vel neppe grunn til å tro at folk vil betrakte det som mindre vanærende å bli undergitt behandling efter ubestemte domme, social kurbehandling, enn å bli dømt til en ordinær straff. — Infamien er forresten et tveegget sverd som kanskje gjør mere skade enn gagn. Det er jo infamien som gjør det så fortvilet vanskelig for løslatte fanger å få arbeide. Og uten arbeide blir de ueverlig drevet tilbake til forbryderbanen, trods alle forsetter.

Endelig har man ment at det bestående straffesystem er ubestemte domme langt overlegent med hensyn til almen avskrekkelse i snevrere forstand. Det skulde jo også være naturlig å se det slik, for et ubestemt-døm-ophold inneholder jo ikke slik som straffen noe moment av tilsiktet lidelse. Imidlertid er det et spørsmål om det ikke snarere er omvent. Jeg har foran nevnt at forbryderne selv vistnok ofte vil bli mere avskrekket ved et slikt ophold enn ved tidsbestemt straff. Men den avskrekkelse forbryderne selv blir bibragt, den er det vel rimelig vil forplante sig ut over i befolkningen.

Ubestemte domme skal også være uforenelig med rettferdighetens krav.

Resonnementet er ganske enkelt: rettferdigheten krever

at det skal være forholdsmessighet mellem forbrydelse og straff. Men ved ubestemte domme ser man helt bort fra dette krav, og bare ved et rent tilfelle kan det her bli tilfredsstillt.

Svaret er like enkelt: da det her ikke dreier sig om straff, kommer kravet om forholdsmessighet mellem forbrydelse og straff overhode ikke i betraktning.

Spørsmålet er imidlertid om ikke spesielt fangene selv allikevel vilde bli såret i sin rettferdighetsfølelse. Noen særlig grunn til å frykte herfor er det dog neppe. Erfaringen synes ialfall å ha vist at hverken fangene selv eller andre reagerer på denne måte hvor det gjelder tvangsarbeide efter løsgjengerloven eller sikkring efter straffeloven. Ved sikkringen er det ikke det fangene anker over, at forbrydelse og innesperringstid ikke står i forhold til hverandre; men de er misfornøiet med at de i sikkringstiden skal bli sittende i samme fengsel (Akershus landsfengsel) og under samme fengselsregime som de utsonet straffen.

Foruten urettferdighet overfor forbryderne kan det også være spørsmål om urettferdighet overfor samfundets lovlydige medlemmer.

Man kan resonnerer slik: Mens forbryderne er på frifot, fører de et ganske anderledes fritt og muntert liv enn den almindelige hederlige mann, hvis tilværelse som oftest er temmelig grå, slitsom og bekymringsfull. Og i den forholdsvis korte tid forbryderne sitter inne, har de det også ganske behagelig, idet de får sit trygge underhold uten å behøve å bekymre sig om noen verdens ting. Dette er en skrikende urettferdighet mot den lovlydige del av befolkningen, som har fornøielsen av å betale, først for den skade forbryderne gjør mens de er ute, og derefter for deres underhold når de er inne.

Denne opfatning er vistnok overmåde utbredt, særlig da innen de befolkningslag som står forbryderne fjernest. Det må kanskje også innrømmes at det her er et misforhold tilstede. Men jeg må være dypt uenig når man ut fra en slik innstilling stiller sig kjølig eller endog fientlig til tanken

om å innføre ubestemte domme, idet man går ut fra at det bestående misforhold vil bli enda større ved en slik reform. Den humanitet samfundet viser i sin behandling av forbryderne — og som man altså mener er urettferdig — den vil ialfall ikke bli mere urettferdig om vi får dette system. Tvertimot skulde den hårdt arbeidende skatteborger da ha grunn til å føle en dyp tilfredsstillelse. For det første fordi forbryderne da blev undergitt en strengere behandling, og dernest fordi samfundet vilde få mere igjen for sine utlegg til dem.

Jeg går så like på den innvending som vel er den viktigste av alle, og som også justiskomiteén særlig heftet sig ved. Det er vanskeligheten ved å avgjøre om og når fangen er moden for løslatelse, om og når de kriminalistiske svakheter han lider av er overvundne.

Særlig er avgjørelsen vanskelig hvor det dreier sig om den viktigste svakhet: mangel på selvdisciplin og fasthet overfor fristelser og drifter, motgang og skuffelser. Det er ikke mulig med noen grad av visshet å avgjøre om fangen har erhvervet den motstandsdyktighet det her spørres om. Det er f. ex. ikke mulig å utsette ham for de samme fristelser som møter ham i det frie liv, og ialfall kan man ikke få slike kunstig arrangerte fristelser til å virke på samme måte og med samme styrke som i friheten.

Her griper imidlertid prøveløslatelsesinstituttet inn. Det er selvsagt langt lettere å avgjøre om det er grunn til å prøve om fangen er moden for løslatelse enn å avgjøre om han virkelig er det.

Herved bortfalder dog ikke den svakhet at avgjørelsen i de tvilsomme tilfeller kommer til å bero på den rent personlige, subjektive opfatning hos dem som her er de bestemmende.

Betenkelighetene forøkes ved at de besluttende personer — jeg forutsetter at det blir en løslatelseskommissjon — nødvendigvis i adskillig utstrekning må støtte sig til an-

staldirektörens og anstaltfunksjonærernes bedömmelse. Det er alltid betenkelig når de som har avgjørelsen og ansvaret, må bygge på andres skjön, og dobbelt betenkelig blir det her hvor det dreier sig om skjön ved hvilke det må være så uhyre let å ta feil.

Förholdet blir enda betenkeligere ved at almenheten ikke kan gis adgang til kontroll. Det er jo umulig for utenforstående å kontrollere om disse avgjørelser er riktige. Heller ikke er det adgang til etterpå å få konstatert om de var riktige. Det vil si: om fangen er löslatt for tidlig vil snart vise sig; men blir han löslatt for sent, gis der ingen måte å få dette fastslått på.

Denne manglende adgang til kontroll er unektelig en stor svakhet ved ubestemte domme. I et oplyst og våkent samfund vil det alltid være vanskelig for befolkningen å ha tillid til avgjørelser som den ikke kan kontrollere. Og så meget vanskeligere blir det her fordi det gjelder avgjørelser hvor frykten for vilkårlighet er særlig nærliggende. At appell til overordnede instanser faktisk er udelukket, skulde ikke gjøre mistilliden mindre.

Dette betyr et absolutt tilbakeskridt fra den ordning vi nu har. Enhver kan jo følge den offentlige straffesaksforhandling og gjøre sig op en mening om hvorvidt det er noe å si på den straff som blir fastsatt.

Mot disse alvorlige anker er det dog forskjellige ting som kan anføres. For det første skulde det ikke bli så mange tilfeller av for sen löslatelse — spesielt ikke meget for sen — når löslatelsen alltid bare var på prøve. Videre må man være opmerksom på at de anstaltfunksjonærer det her er tale om — som skal lede og kontrollere fangenes utvikling og avgi sit skjön om deres modenhet for löslatelse — de må selvsagt være utsökte folk med stor menneskekundskap og evne til sikker bedömmelse av personer og forhold. Endelig vilde man ikke stå helt rådlös overfor mistilliden p. gr. a. manglende kontroll. Det kunde således være påbudt at enhver fange skulde ha forsvarer når hans sak kom til avgjørelse.

Selv om alt dette blev innrettet på den mest udmerkede måte, vilde man dog selvfølgelig ikke være sikkert mot vilkårlighet. Foruten at den samme menneskelige ufullkommenhet også hefter ved straffutmålingen er imidlertid her å merke en ting som etter min mening bør spille en meget vesentlig rolle. Forutsetningen er jo at anstaltopholdet ikke skal inneholde annen lidelse enn den som følger med frihetsberøvelsen og anstaltregimet. Og forutsetningen er videre at fangen hverken fysisk eller moralsk vil ha vondt av oppholdet; tvertom skal det hele legges slik an at han i begge henseender går styrket ut av anstalten. At disse forutsetninger også blir realisert, det blir det statsmaktenes sak å sørge for. Men regner vi med dem, kan da den mulighet være feldende for hele systemet at en enkelt fange en sjelden gang blev sittende nevneværdig tid ut over det tidspunkt da han rettelig burde være løslatt?

Denne naturlige måten å se tingen på vanskeliggjøres ved at man på kriminalrettens område ennu beherskes av den strengt individualistiske opfatning, den som karakteriseres ved slagord som »individets hellighet og ukrenkelighet«. Etter dette grunnsyn er vilkårlighet ved personlig frihetsberøvelse i alle tilfeller en dødssynd som det gjelder å ha de allersikkreste kautéler mot.

Nu mener jeg ikke at denne opfatning i det hele tatt er forkastelig. Tvertimot: det er denne ånd som har gjort vort samfund til en retsstat og ikke en politistat, og dette store gode bør vi selvsagt holde på. Det bør derfor fremdeles være et selvfølgelig grunnprincip i kriminalretten at individet mest mulig må beskyttes mot vilkårlighet. Men dette princip kan ikke alltid være enerådende. Og ved de forbrydere og de forholdsregler det her handles om, er det også andre hensyn som bør komme i betraktning: hensynet til at disse mennesker som oftest er svake, forkomne individer, som har mere behov for hjelp og støtte enn rettsbeskyttelse.

Jeg er hermed færdig med min gjennomgåelse. I dette foredrag har jeg bare kunnet gi en temmelig overfladisk oversikt over noen av de momenter som kan tale for og imot ubestemte domme. I hvilken rettning min sympati og mit eget syn på saken går, håber jeg imidlertid at jeg har gitt tydelig uttrykk for.

Jeg nærer også den tro at denne sak før eller senere vil vinne frem ved sin egen tyngde. I vor tid hvor bekjempelsen av forbryderondet er blitt et spørsmål av ganske annen betydning enn tidligere, i vor tid har det vist sig med stadig større tydelighet hvor lite formålstjenlig det er å anvende det gamle straffesystem på dem som særlig representerer dette onde. Før eller senere vil dette forhold komme til å gjøre sig gjeldende med en slik styrke at lovgiverne vil overvinne sine betenkeligheter mot å innføre ubestemte domme.

Det er også en annen grunn til å gå til et systemskifte. I gamle dage, da straffevesnet var strengt og ubøielig, da var det dog en viss ræson i det hele. Men så humanisert og gjennomhullet som straffesystemet nu er blitt, har det tapt sin gamle holdning og er blitt et »hverken fugl eller fisk« som i lengden ikke kan forsvare sin plass. Men å gå tilbake til den gamle hårdhet er udelukket. For det første lar det sig nu engang ikke gjøre å skru utviklingen tilbake. Og utviklingen fjerner sig stadig mere fra de gamle straffe-idealene. Men desuten sier både vor forstand, vor moral og vor sociale bevissthet oss at det ikke er denne vei vi skal gå, men at vi derimot skal ta skridtet fullt ut og gå over til ubestemte domme.

Når jeg her taler om et systemskifte, må jeg dog ta et vesentlig forbehold. Efter min mening kan det bare bli spørsmål om å anvende ubestemte domme på dem som trenger behandling (eller å komme over i andre forhold). Og systemet må da særlig passe for den store mengde eien- domsforbrydere — særlig tyver — av eldre og yngre årsklas- ser, som ikke bare har begått en leilighetsforbrydelse, men

er kommet inn på eller holder på å gli inn på det som med ét ord kaldes forbryderbanen.

Her må målet være et fullstendig systemskifte, at man altså ikke slik som nu bare anordner ubestemte domme for de yngste på den ene side og de mest forherdede på den annen, men lar systemet få anvendelse på alle som overhode trenger forbedring. Og det må være systemet i dets egentlige form, ikke bare etterforvaring.
